

ความก้าวหน้าของงานสร้างเสริมสุขภาพในมหาวิทยาลัย

สมัยหนึ่ง เคยมีโอกาสนั่งรับประทานอาหารกับกลุ่มนักวิชาการชาวญี่ปุ่นจากมหาวิทยาลัยโอซากา ระหว่างพูดคุยกัน จนหมดเรื่องที่จะคุย ก็ถามไปว่า กระทรวงสาธารณสุขของประเทศญี่ปุ่นเขาทำอย่างไร จึงทำให้ประชากรญี่ปุ่นมีอายุยืนที่สุดในโลก บรรดาศาสตราจารย์ที่อยู่ในวงอาหารก็กระซิบคุยกัน เข้าใจว่า ไม่เคยต้องตอบคำถามเช่นนี้มาก่อน ลักครู่หลังปรึกษากันเองแล้ว ศาสตราจารย์ท่านหนึ่งก็ตอบว่า สาเหตุที่คนญี่ปุ่นอายุยืนนั้น ไม่ใช่ผลงานของกระทรวงสาธารณสุข แต่เป็นของกระทรวงศึกษาธิการ

เขาอธิบายเพิ่มเติมว่า แนนอน กระทรวงสาธารณสุขย่อมมีบทบาทในการจัดระบบรักษาโรคแก่ผู้เจ็บป่วย ทำให้ประชาชนรอดชีวิต แต่สิ่งสำคัญที่ทำให้อายุยืนไม่ใช่อยู่ที่การเข้าถึงบริการตรวจรักษาโรคเมื่อเจ็บป่วย (ซึ่งเป็นบทบาทของภาคสาธารณสุข) แต่อยู่ที่การทำตัวให้มีสุขภาพดี ปราศจากโรค ซึ่งพฤติกรรมการมีวิถีชีวิตที่มีสุขภาพดีนั้น ต้องปลูกฝังมาตั้งแต่เยาว์วัย จากการสั่งสอนในครอบครัว (ซึ่งปลูกฝังแนวปฏิบัติ) และในสถานศึกษา (ซึ่งปลูกฝังความรู้ด้านสุขภาพ)

ได้ฟังคำตอบแล้ว นึกขึ้นได้ทันทีว่า ในขณะที่ระบบการอุดมศึกษาในหลายประเทศ พยายามสร้างให้นักศึกษาเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เรียนเพื่อนำไปประกอบอาชีพ ประเทศญี่ปุ่นกลับสร้างให้เป็นทั้งผู้เชี่ยวชาญและทั้งมีวิถีชีวิตสุขภาพเพื่อให้มีอายุยืน จึงไม่น่าแปลกใจที่บางสายอาชีพของไทย คนเก่งแต่มีอายุสั้น เพราะขาดการเสริมสร้างความรอบรู้ทางสุขภาพในช่วงที่เป็นนักศึกษา ส่วนของญี่ปุ่น ได้บันทึกที่ทั้งเก่งและอายุยืน

มาถึงตอนนี้ แสดงว่า การปลูกฝังความรู้ด้านสุขภาพตั้งแต่เป็นนักศึกษาเป็น กุญแจสำคัญที่นำไปสู่ความมีอายุยืน ช่วยให้มีสุขภาพอนามัยดีในช่วงเป็นนักศึกษา และฝังติดตัวไปจนเป็นผู้ใหญ่มีงานทำ ไปจนกระทั่งผู้สูงอายุ เป็นการชี้ให้เห็นว่างานสร้างเสริมสุขภาพในมหาวิทยาลัยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญสูง

ก่อนหน้านี้งานสร้างเสริมสุขภาพในมหาวิทยาลัยมีอยู่บ้างแล้ว แต่ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของการตรวจร่างกายประจำปี ซึ่งแทบจะไม่มีกิจกรรมด้านพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ ยกเว้นในกรณีที่เกี่ยวกับการแพทย์และสาธารณสุข ตอนนี้นงานสร้างเสริมสุขภาพในมหาวิทยาลัยเริ่มมีความมั่นคงขึ้น ครอบคลุมทั้งมหาวิทยาลัย แม้กระทั่งคณะที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข ความมั่นคงนี้ เกิดขึ้นหลังจากการก่อตั้งเครือข่ายมหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพของอาเซียน ชื่อเต็มคือ ASEAN University Network – Health Promotion Network หรือ AUN-HPN ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2557 โดยมีมหาวิทยาลัยมหิดลเป็นแกนกลาง และมีมหาวิทยาลัยในเครือข่าย 30 แห่งใน 10 ประเทศของอาเซียน กิจกรรมสำคัญคือการจัดทำกรอบมหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพ หรือ Healthy University Framework (HUF) เมื่อปี พ.ศ. 2560 ซึ่งในกรอบนี้ กำหนดว่า มหาวิทยาลัยแห่งใดก็ตามที่จะเป็นมหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพจะต้องมีกิจกรรม 22 ประการ ประกอบด้วยกิจกรรมด้านระบบและโครงสร้าง 9 ประการ กิจกรรมการณรงค์เพื่อหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยง หรือ zero tolerance areas 9 ประการ กับกิจกรรมที่ควรส่งเสริมในมหาวิทยาลัย หรือ health promotion areas 7 ประการ ซึ่งผู้สนใจสามารถดูรายละเอียดได้ในหนังสือชื่อ Healthy University Framework โดยดาวน์โหลดได้จากอินเทอร์เน็ต

ต่อมา เพื่อเป็นการติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินงาน HUF ทั้ง 22 รายการ มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดทำระบบการประเมินงานตาม HUF เรียกว่า Healthy University Rating System หรือ HURS เพื่อเป็นเครื่องมือในการประเมินความครอบคลุมและความก้าวหน้าของการดำเนินงาน โดยกำหนดระดับความก้าวหน้าเป็นการให้ดาว ตั้งแต่ 1 ดาวไปจนถึง 5 ดาว ซึ่งมหาวิทยาลัยต่างๆ สามารถใช้เครื่องมือ HURS ในการประเมินตนเอง หรือส่งเข้าระบบออนไลน์เพื่อให้มหาวิทยาลัยมหิดลเป็นผู้ประสานงานการประเมิน โดยมีทีมประเมินซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยต่างๆ และส่งผลการประเมินย้อนกลับไปยังมหาวิทยาลัย และบางรายจะมีการประกาศผลและมอบโล่รับรองแก่มหาวิทยาลัยนั้นๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยที่ได้ระดับ 4-5 ดาว นอกจากนี้ ยังมีการจัดระดับเป็น 5 star plus ซึ่งสูงกว่าระดับ 5 ดาวปกติ กรณีเช่นนี้ มหาวิทยาลัยมหิดลจะมีการจัดพิธีมอบโล่อย่างเป็นทางการ ซึ่งเท่าที่ผ่านมา มีมหาวิทยาลัยผ่านการประเมินถึงระดับ 5 star plus หลายแห่ง ส่วนใหญ่อยู่ในต่างประเทศ (อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และมาเลเซีย) เป็นที่น่าสังเกตว่าขณะนี้มหาวิทยาลัยไทยหลายแห่งผ่านการประเมินได้ดาวสูงๆ ทั้งๆ ที่ไม่ใช่มหาวิทยาลัยที่มีการเรียนการสอนในสาขาวิชาชีพด้านการแพทย์และสาธารณสุข

ผู้สนใจในพัฒนาการของงานมหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพ สามารถศึกษาได้จากหนังสือของสำนักงาน ASEAN University Network โดยดาวน์โหลดหนังสือชื่อ Management and Strategy: How AUN-HPN Became a Driving Force for Regional Health Promotion

เพื่อเป็นการส่งเสริมความร่วมมือในการสร้างเสริมสุขภาพของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย จึงมีการจัดตั้งเครือข่ายมหาวิทยาลัยไทยสร้างเสริมสุขภาพ หรือ TUN-HPN (Thailand University Network – Health Promotion Network) ซึ่งตั้งขึ้นด้วยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยต่างๆ ในทุกภูมิภาคของประเทศ โดยมีมหาวิทยาลัยมหิดลเป็นแกนกลาง ประธานเครือข่ายในช่วง 2 ปีแรกเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2 ปีต่อมา เป็นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และปัจจุบันเป็นมหาวิทยาลัยบูรพา เป้าหมายหลักของเครือข่ายคือ การส่งเสริมให้ทุกมหาวิทยาลัยในประเทศไทยเป็นมหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพ (ตามกรอบ HUF) ซึ่งกิจกรรมหลัก ได้แก่ การจัดประชุมคณะกรรมการ TUN-HPN (จัดมาแล้ว 18 ครั้ง) และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความก้าวหน้าในด้านต่างๆ ตามกรอบมหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพ (HUF) และการส่งเสริมความร่วมมือของสมาชิกเครือข่ายในการประเมิน HURS รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของมหาวิทยาลัยในงานด้านการสร้างเสริมสุขภาพ ทั้งนี้ งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมมาจากแต่ละมหาวิทยาลัย จากมหาวิทยาลัยมหิดล (ซึ่งสนับสนุนการดำเนินงานของสำนักงานเครือข่าย AUN-HPN) และจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส.

กิจกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การจัดประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยสร้างเสริมสุขภาพระดับชาติ ซึ่งมีการจัดมาแล้ว 3 ครั้ง โดยครั้งแรกจัดที่พัทยา โดยมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ปี พ.ศ. 2565) ครั้งที่ 2 ที่กรุงเทพมหานคร โดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ปี พ.ศ. 2567) และครั้งล่าสุด จัดที่เชียงใหม่โดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 26-27 มีนาคม พ.ศ. 2569 ที่ผ่านมามีกิจกรรมสำคัญคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และปัญหาสุขภาพในมหาวิทยาลัย การดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพ และมาตรการสร้างเสริมสุขภาพที่ได้ผลและเป็นผลงานเด่น (best practices) ของสถาบันต่างๆ

จากข้อมูลงานสร้างเสริมสุขภาพมหาวิทยาลัยที่กล่าวมา ทำให้มองเห็นการพัฒนาสุขภาพของประเทศได้อย่างชัดเจนว่าเริ่มมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และคาดหวังได้ว่า บัณฑิตไทยทุกคน นอกจากจะเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพที่ศึกษาแล้ว

ยังได้รับการปลูกฝังให้เป็นผู้มีวิถีชีวิตสุขภาวะ ซึ่งจะติดตัวไปตลอด และกลายเป็นผู้นำในการสร้างเสริมสุขภาพในองค์กร และชุมชนของตนในอนาคต จากวิสัยทัศน์สู่วิสัยชา

สิ่งที่ต้องการชี้ให้เห็นอีกประการหนึ่งก็คือ การขับเคลื่อนงานสร้างเสริมสุขภาพผ่าน TUN-HPN จะเป็นการขับเคลื่อนในระดับมหาวิทยาลัย ไม่ใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่สนใจในงานสร้างเสริมสุขภาพ จึงสามารถสร้างความมั่นใจในการขยายผลและความยั่งยืน ดังนั้น บรรดานักวิชาการที่กำลังผลักดันงานสร้างเสริมสุขภาพในสถาบันการศึกษา หากสามารถผลักดันงานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบ TUN-HPN ก็จะช่วยให้มั่นใจว่า ผลงานจะมีความครอบคลุมสูง (คลุมทั้งมหาวิทยาลัย) และมีความยั่งยืน เพราะเป็นการดำเนินงานในระดับมหาวิทยาลัย ไม่ใช่โดยบุคคลใด บุคคลหนึ่ง

ในขณะเดียวกัน องค์กรที่เป็นแหล่งทุน เช่น สสส. หรือแหล่งทุนวิจัยต่างๆ ควรผลักดันให้โครงการสร้างเสริมสุขภาพ ที่ขอรับความสนับสนุนให้ไปเชื่อมต่อกับเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพของมหาวิทยาลัย ซึ่งจะช่วยเน้นคุณประโยชน์ของผลงาน ให้สามารถขยายผลในระดับกว้าง และเกิดความยั่งยืน

นพ.วิวัฒน์ โรจนพิทยากร
บรรณาธิการ